

## Kształtowanie się urzędów protosyncela i syncela w prawie kanonicznym Katolickich Kościołów Wschodnich

Biskupi, jako następcy Apostołów, uczestniczą w pełni sakramentu kapłaństwa Chrystusowego i pełnią Jego misję uświęcania, nauczania i rządzenia wobec powierzonego swej trosce Ludu Bożego<sup>1</sup>. Do realizacji zadań wynikających z władzy rządzenia Kościoł ustanowił biskupom różnorodnych współpracowników i pomocników, którzy mają wesprzeć świętych pasterzy w ich posłudze i uczynić bardziej skutecznymi wszelkie przedsięwzięte przez nich działania duszpasterskie<sup>2</sup>.

Takimi właśnie urzędami, stworzonymi przede wszystkim jako wsparcie biskupa eparchialnego w jego pasterskich zadaniach, są urzędy protosyncela i syncela, które zostały reaktywowane w dwudziestowiecznym ustawodawstwie Kościoła katolickiego.

Urząd syncela ma w Kościołach wschodnich długą tradycję. Niektóre z Kościołów wykształciły inne urzędy, które są jednak w swej istocie analogiczne do urzędu i roli syncela. Pod wpływem Kościoła łacińskiego w strukturach prawnych tych Kościołów zaistniał urząd wikariusza generalnego, który ugruntował się w hierarchicznej strukturze

---

Ks. MARIUSZ BAKALARZ – ur. 1984 r.; w roku 2010 ukończył Wyższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej i na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie uzyskał tytuł magistra teologii w zakresie prawa kanonicznego. W roku 2014 uzyskał tytuł magistra prawa kanonicznego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. W tym samym roku uzyskał licencjat w zakresie prawa kanonicznego. Obecnie kontynuuje studia doktoranckie na tej samej uczelni.

<sup>1</sup> CONCILIIUM VATICANUM II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia „Lumen gentium”* (KK) 21, AAS 57 (1965), 24-25, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 122-123.

<sup>2</sup> KK 27, AAS 57 (1965), 32-33, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 130-131.

Kościół zachodniego. Potwierdził tę figurę prawną papież Pius XII, podejmując próby kodyfikacji prawa Kościołów wschodnich i przywracając historyczną nazwę *syncel*.

Podczas przygotowań Soboru Watykańskiego II dostrzeżono potrzebę powołania nowego urzędu w strukturze Kościoła partykularnego. W różnorodnych i nieustannie zmieniających się w czasie realiach życia Kościoła wydawało się bowiem konieczne ustanowienie kolejnego urzędu, który wspierałby biskupa w jego pasterskiej posłudze. Obok urzędu wikariusza generalnego, liczącego sobie już kilka wieków i cieszącego się wysoką oraz ustabilizowaną pozycją w strukturze Kościoła lokalnego, ustanowiono zatem nową funkcję o zbieżnej naturze prawnej i kompetencjach, ale przeznaczoną do wspierania biskupa diecezjalnego w poszczególnych aspektach jego działalności. Takie rozwiązanie zostało zgodnie z wolą Soboru przejęte w procesie tworzenia własnej kodyfikacji i odnowienia dziedzictwa Wschodu<sup>3</sup>. Formuła prawna urzędów wikariusza generalnego i wikariusza biskupiego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z roku 1983 w bezpośredni sposób została odzwierciedlona w kształcie urzędów protosyncela i syncela w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich.

## 1. Geneza pojęcia

Kościół Wschodni już w pierwszych wiekach wykształcił zwyczaj wybierania biskupów spośród zakonników. W późniejszych czasach zwyczaj stał się zasadą obowiązującą. Biskupi pozostawali jednak zakonnikami, zatem chcieli nadal prowadzić (w miarę możliwości) monastyczny sposób życia. Dla podtrzymania choć w minimalnym zakresie właściwego zakonnikom życia wspólnego biskupi dobierali sobie współtowarzyszy, którzy zamieszkiwali wspólnie z biskupem w jego mieszkaniu, które zwykle było typową celą zakonną. Stąd też owego towarzysza życia codziennego biskupa określano mianem *synkellios*, co oznacza *zamieszkującego we wspólnej celi*<sup>4</sup>. Termin został w języku łacińskim przyjęty jako *syncellus*, jako złożenie greckiego przedrostka

<sup>3</sup> CONCILIIUM VATICANUM II, *Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis „Orientalium Ecclesiarum”* 5-6, AAS 57 (1965), 78, *Dekret o Katolickich Kościołach Wschodnich „Orientalium Ecclesiarum”*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 179.

<sup>4</sup> J.D. FARIS, *The Eastern Catholic Churches Constitution and Governance According to the Code of Canons of the Eastern Churches*, New York 1992, 516.

i łacińskiego słowa *cella*, oznaczającego celę zakonną. Najwcześniejsze świadectwa takich właśnie towarzyszy życia biskupów dotyczą patriarchów Konstantynopola. Z czasem syncelę byli nadto i doradcami, spowiednikami i współpracownikami patriarchów oraz innych biskupów, którzy podejmowali taki sposób życia, a nierzadko nawet bywali ich następcami na urządzie biskupim<sup>5</sup>.

Ponieważ syncel był nie tylko współtowarzyszem monastycznego życia biskupa, ale ze względu na wspólnotę codziennego życia także wspomagał go w jego funkcjach, a nawet reprezentował biskupa w wielu sprawach kościelnych, uzyskał znaczący wpływ w Kościele lokalnym<sup>6</sup>. Zadaniem synceli było również czuwanie nad dobrą sławą biskupa, o której mieli świadczyć jako świadkowie ich życia<sup>7</sup>. Syncelę z czasem zyskali także prawo uczestnictwa i głosu na synodach. O ile początkowo tylko jeden z towarzyszy życia biskupa był określany mianem syncela, o tyle z czasem patriarchowie wybierali dwóch lub więcej synceli, z których najstarszy lub najbardziej znaczący był określany jako *protosyncel* – pierwszy syncel<sup>8</sup>.

Pozycja syncelów, jako mających istotny wpływ na osobę biskupa i decyzje przez niego podejmowane, stawała się na tyle znacząca, że była nawet przedmiotem politycznych zabiegów władców, którzy poprzez nich chcieli uzyskać wpływ na funkcjonowanie Kościoła lub czynili ich swymi szpiegami<sup>9</sup>.

Z czasem funkcja syncela stała się godnością nadawaną duchownym w Kościołach Wschodnich. W Kościołach prawosławnych tytuł syncela lub protosyncela jest nadawany duchownym reprezentującym biskupa, ale jest to godność tylko honorowa, nie związana z żadną jurysdykcją. W katolickich Kościołach wschodnich, pod wpływem systemu prawnego Kościoła zachodniego, a zwłaszcza w związku z istniejącą w nim figurą prawną wikariusza generalnego, funkcja syncela ewoluowała, upodabniając się do roli, jaką tenże pełni w strukturze hierarchicznej Kościoła łacińskiego<sup>10</sup>.

<sup>5</sup> *Encyklopedia Kościelna*, red. S. W Biskupski, t. 27, Warszawa 1904, 377-378.

<sup>6</sup> J.D. FARIS, *The Eastern Catholic Churches Constitution and Governance According to the Code of Canons of the Eastern Churches*, 516.

<sup>7</sup> *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, red. S. Gall, t. 37-38, Warszawa 1913, 301.

<sup>8</sup> *The Catholic Encyclopedia*, ed. Ch.G. Herbermann, t. 14, New York 1913, 412; *Encyklopedia Kościelna*, 377.

<sup>9</sup> *Encyklopedia Kościelna*, 377.

<sup>10</sup> J.D. FARSI, *The Eastern Catholic Churches Constitution and Governance According to the Code of Canons of the Eastern Churches*, 516.

Owa ewolucja funkcjonalno-prawna ma swój początek około połowy wieku IV, gdy pojawia się zwyczaj powoływania syncelów jako współtowarzyszy życia codziennego biskupa, jako formy wspólnoty monastycznej. Począwszy od wieku V zaczyna się zmieniać pojmowanie syncela jako doradcy biskupa i jego formalnego współpracownika, ale już w wieku VI, z racji na to, że syncel często obejmowali stolicę patriarszą lub biskupią jako następcy tego, komu towarzyszyli w życiu, stała się istotną rolą w Kościele. Zwłaszcza od wieku X utrwaliło się takie pojmowanie syncela, wobec czego wpływ na ich nominację rościli sobie władcy świeccy, a syncelowie stawali się członkami senatu<sup>11</sup>. Prestiż godności syncela spowodował, że nadawano ją nie tylko faktycznie współtowarzyszom codziennego życia biskupa, ale także innym znaczącym duchownym, co w efekcie sprawiło, że godność ta stała się jedynie tytułem honorowym, a liczba tytułarnych syncelów i protosyncelów znacząco się zwiększała. Stąd właśnie od wieku X znaczenie syncelów zaczęło się zmniejszać, a jako faktyczna funkcja pozostali jedynie w Kościele Greckim<sup>12</sup>.

## 2. Urząd syncela w prawodawstwie synodalnym

Aż do czasów motu proprio papieża Piusa XII *Cleri sanctitate* prawo powszechne nie przewidywało obligatoryjności ustanawiania syncelów, a wszelkie regulacje pozostawały kwestią zwyczaju lub prawa partykularnego poszczególnych Kościołów. Warto jednakże prześledzić choćby niektóre z tych form prawnych ujęć zadań i roli syncelów na przestrzeni dziejów.

Niektórzy z badaczy upatrują początków formalnego urzędu równoważnego z syncelem już w dokumentach Soboru Chalcedońskiego, bowiem w kanonie II tegoż soboru pojawia się wspomnienie o urzędniku zwanym ὁ ἑκδικος natomiast w kanonie XXIII o ὁ ἑκδικος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγιωτάτης ἐκκλησίας, co wersja łacińska uchwał tłumaczy jako *defensor Constantinopolitanae sanctae ecclesiae*, a w przekładzie polskim oddano jako *adwokat wielce świętego Kościoła Konstantynopola*<sup>13</sup>. Sam termin ὁ ἑκδικος jest tłumaczony jako: *obrońca*

<sup>11</sup> *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. A. P. Kazhdan, New York – Oxford 1991, 1993-1994.

<sup>12</sup> *The Catholic Encyclopedia*, 412.

<sup>13</sup> CONCILIUM CHALCEDONENSE, *Canon 2*, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, ŻMT 24, red. A. Baron – H. Pietras, tłum. T. Wnętrzak, Kraków 2007, 224-225; tamże 23,

*sprawiedliwości, przedstawiciel prawny, prokurator, publiczny adwokat*<sup>14</sup>. Trudno jednak jednoznacznie utożsamić urząd *ekdyka* z syncelem, choć bez wątpienia musiał to być jeden z najbliższych i najbardziej wpływowych współpracowników patriarchy, posiadający nadto konkretną władzę.

Kościół Ukraiński, choć wywodzący się z tradycji bizantyjskiej, nie przeniósł jednak do swej struktury hierarchicznej urzędu syncela, który był tak mocno zakorzeniony w patriarchacie konstantynopolskim. Pojawił się jednak w Kościele Ukraińskim urząd określany jako *jeparchialnyj namisnyk* (єпархіальний намісник), czyli *namiestnik eparchialny*. Namiestnik był wybierany spośród duchownych, ale jedynie tych wyższych rangą, a więc spośród ihumenów<sup>15</sup> lub archimandrytów<sup>16</sup>, jednak w późniejszym czasie powoływano na ten urząd również świeckich.

Urząd namiestnika był centralnym organem jurysdykcyjnym eparchii. Namiestnik w imieniu biskupa pełnił władzę administracyjną, a w razie potrzeby także zastępował biskupa podczas jego nieobecności. Władza namiestnika nie ustawała także podczas wakatu stolicy biskupiej. Sprawował zarząd eparchią, dopóki metropolita nie wyświęcił nowego biskupa. Namiestnik cieszył się taką samą czcią w eparchii, jaka należała się biskupowi. Wybierany był najczęściej przez biskupa eparchialnego, ale tam, gdzie istniał taki zwyczaj (na przykład we Lwowie) *kryłoszani* (czyli członkowie *kryłosu*, odpowiednika kapituły w Kościele Łacińskim) wybierali *namisnyka* spośród swego grona, a biskup tylko potwierdzał jego wybór<sup>17</sup>.

W końcu wieku XVII w Kościele Ukraińskim odnotowuje się już urząd *syncela*. Innocenty Winnicki (prawosławny biskup przemyski 1679-1691, a następnie grekokatolicki biskup przemyski 1691-1700<sup>18</sup>) jeszcze jako władca prawosławny zorganizował w swojej eparchii przy katedrze

ŻMT 24, 246-247.

<sup>14</sup> *Słownik grecko – polski*, red. Z. Abramowiczówna, t. 2, Warszawa 1960, 58.

<sup>15</sup> Ihumen – przełożony zakonników, odpowiadający w Kościele łacińskim przeorowi. Por. *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, red. S. Gall, t. 17-18, Warszawa 1909, 64.

<sup>16</sup> Archimandryta – przełożony kilku klasztorów, odpowiadający w pewnym sensie opatowi w Kościele łacińskim. Por. *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, red. S. Gall, t. 1-2, Warszawa 1904, 312.

<sup>17</sup> O. CHORTYK, *Status Protosyncela i Syncela w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 2002, 13.

<sup>18</sup> K. DOLA, *Katalog arcybiskupów i biskupów rezydencjalnych eparchii polskich obrządku grecko-unickiego od Unii Brzeskiej (1596) do roku 1945*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 2, Poznań-Warszawa 1979, 308.

*kryłos* wzorowany na łacińskich kapitułach, złożony z sześciu *oficjalów*, na czele których stał *syncel*. Kompetencje pełniącego urząd *syncela* nie były zawężone jedynie do spraw *kryłosa*, ale do jego obowiązków należało również nadzorowanie dziekanów, zarząd dobrami kościelnymi, opieka nad kapłanami eparchii. *Syncel* miał przydzielonego doradcę i pomocnika, którego zadaniem było obrona duchowieństwa i dóbr kościelnych w urzędach i sądach państwowych. O pozycji *syncela* świadczy fakt, że w wypadku śmierci biskupa przyjmował on administrowanie wszystkimi dobrami eparchii, aż do czasu mianowania nowego biskupa eparchialnego, zwoływał sobór elekcyjny eparchii, a także wspólnie z *kryłoszana*mi przeprowadzał wybór nowego biskupa. W sytuacji, gdy czas wyboru się przedłużał, zwracał się do biskupa sąsiedniej eparchii z prośbą o wyświęcenie kapłanów, poświęcenie nowego kościoła czy spełnienie innych funkcji należących wyłącznie do kompetencji biskupa. Daje się zauważyć duży wpływ Kościoła łacińskiego i istniejącego tam urzędu wikariusza generalnego na kształt tego urzędu<sup>19</sup>.

W tym samym czasie w Kościele Rosyjskim (prawosławnym) pojawia się idea *biskupa wikariusza*. Decyzję o powołaniu takiego urzędu podjęto na tzw. soborze moskiewskim w roku 1666. Wtedy też powołano pierwszego takiego wikariusza w Moskwie. Pomysł jednak nie spotkał się z ochoczym przyjęciem, ponieważ następnym mianowano w Kijowie i Nowogrodzie dopiero niemal sto lat później (1764 r.). Ewoluował również prawny kształt owego urzędu, aż u schyłku XIX wieku był on już głównym pomocnikiem biskupa eparchialnego w sprawowaniu zarządu eparchią, chociaż nie posiadał właściwie żadnej szczególnej jurysdykcji i własnych osobistych biskupich funkcji. Wszelkie funkcje wykonywał wyłącznie na zlecenie biskupa, szczególnie podczas nieobecności biskupa eparchialnego, a także wizytował eparchię, nadzorował ją oraz udzielał niższych święceń<sup>20</sup>.

Poszczególne unie zawierane z Kościołami uznającymi zwierzchność Biskupa Rzymu, wiązały się z przyjęciem przez nie w jakiejś mierze łacińskiego systemu prawa kościelnego i form strukturalnych istniejących w Kościele zachodnim. Jednym z elementów tego dziedzictwa jurydycznego był urząd wikariusza generalnego. Uwidoczniło się to bardzo konkretnie w regulacjach dotyczących *syncela*, zawartych w motu proprio Piusa XII *Cleri sanctitate*. Dokument ten zawiera odnie-

<sup>19</sup> O. CHORTYK, *Status Protosyncela i Syncela w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich*, 13-14.

<sup>20</sup> Tamże, 14-15.

sienia do źródeł poszczególnych norm prawnych. W tych odnoszących się do syncela, Prawodawca odwołuje się do postanowień soborów powszechnych i synodów dla poszczególnych Kościołów.

Chronologicznie najstarszym i najwyższym rangą dokumentem, na jaki powołuje się Prawodawca w kanonach określających urząd syncela, są postanowienia Soboru Laterańskiego IV, odbytego pod przewodnictwem papieża Innocentego III w roku 1215. W rozdziale dziewiątym uchwał soborowych, zatytułowanym „O różnych obrządkach w tej samej wierze” zapisano: „Ponieważ w wielu miejscach w granicach jednego miasta i diecezji pomieszana się ludność mówiącą różnymi językami, mająca jedną wiarę, ale różne obrządki i zwyczaje, nakazujemy stanowczo, aby biskupi tychże miast i diecezji zatroszczyli się o wyznaczenie odpowiednich ludzi, którzy według różnych obrządków i w różnych językach mogliby sprawować dla wiernych święte obrzędy, udzielać sakramentów oraz nauczać ich zarówno słowem, jak i przykładem. Natomiast bezwzględnie zabraniamy, aby jedno miasto lub diecezja miało więcej biskupów, ponieważ jedno ciało o wielu głowach staje się jakimś monstrum. Jeśli jednak z powyższych względów wymagałaby tego nagląca potrzeba, biskup miejsca, po uprzednim namyśle, ustanowi katolickiego prałata tej samej narodowości co owi wierni swoim wikariuszem we wspomnianych sprawach, który będzie mu we wszystkim posłuszny i poddany”<sup>21</sup>.

Przywołany fragment konstytucji soborowej ukazuje zalecane formy troski biskupów o wiernych chrześcijan innego obrządku lub innego języka, przebywających na terenie diecezji. Dla zapewnienia posługi Słowa i sakramentów owym wiernym, biskup ma wyznaczyć do tego zadania odpowiednich duchownych. Podtrzymuje się starożytną zasadę, według której jedno miasto lub jedna diecezja nie może mieć dwóch

<sup>21</sup> CONCILIIUM LATERANENSE IV, *Constitutiones* 9,1 – 9,2, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, ŻMT 26, red. A. Baron – H. Pietras, Kraków 2007, 244: „Quoniam in plerisque partibus intra eandem civitatem atque dioecesim permixti sunt populi diversarum linguarum, habentes sub una fide varios ritus et mores, districte praecipimus ut pontifices huiusmodi civitatum sive dioecesum, provideant viros idoneos, qui secundum diversitates rituum et linguarum divina officia illis celebrent et ecclesiastica sacramenta ministrent, instruendo eos verbo pariter et exemplo. Prohibemus autem omnino, ne una eademque civitas sive dioecesis diversos pontifices habeat, tanquam unum corpus diversa capita, quasi monstrum. Sed si propter praedictas causas urgens necessitas postulaverit, pontifex loci catholicum praesulem, nationibus illis conformem, provida deliberatione constituat sibi vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus”, tłum. A. Baron, 245.

biskupów, jednak jeśli wymaga tego sytuacja i dla zapewnienia wier-  
nym innego obrządku lub innego języka opieki duszpasterskiej biskup  
miejsca może ustanowić dla nich *katolickiego pralata*, co – biorąc pod  
uwagę kontekst poprzedniego zdania i znaczenie użytego tu słowa *pra-*  
*esul*<sup>22</sup> – oznacza zapewne biskupa, który ma być wikariuszem biskupa  
diecezji, podporządkowanym w pełni biskupowi miejsca. Istotna jest  
forma podporządkowania wspomnianego duchownego jako *vicarius*.  
Jest to czas tworzenia się urzędu wikariusza generalnego, niemniej roz-  
wiązanie tutaj wskazane bliższe jest idei wikariusza biskupiego, którą  
odnowi i wprowadzi w życie dopiero Sobór Watykański II. Postano-  
wienie Soboru Laterańskiego IV wskazuje jednakże na tylko pastoralne  
kompetencje *pralata* dla tej określonej grupy wiernych, nie dając jedno-  
cześnie żadnych uprawnień jurysdykcyjnych wobec tych osób.

Spośród synodów partykularnych dla poszczególnych Kościołów,  
a przywołanych jako źródła w *Cleri sanctitate*, najdawniejszym jest Sy-  
nod Zamojski, który odbył się w roku 1720. Synod ten podaje reguły  
dotyczące ustanawiania w diecezji oficjałów, o których funkcjonowaniu  
wspominano już wcześniej w kontekście diecezji przemyskiej obrząd-  
ku bizantyjskiego, jednak w tym wypadku oficjałowie nie tworzą jakie-  
goś gremium, ponieważ oficjał jest zasadniczo jeden, chyba że biskup  
posiada więcej katedr, to wówczas przy każdej z nich ma obowiązek  
ustanowić odrębnego oficjała. Sam oficjał ma być wyznaczony spośród  
duchowieństwa diecezjalnego, a w wypadku braku zdatnego kandydata  
może wybrać również spośród zakonników. Prawo wymaga od kandy-  
datów szczególnych walorów moralnych i zdolności, by mogli dobrze  
i odpowiedzialnie pełnić swój urząd. Nie są wyliczone jednak żadne  
konkretne kwalifikacje i warunki. Podobnie prawo synodalne nie określa  
wprost kompetencji oficjała, ale treść wskazuje, że ma on prerogatywy  
władzy wykonawczej (czuwanie nad dyscypliną życia i obyczajami),  
ale nade wszystko wykonuje władzę sądowniczą, mając uprawnienia  
nie tylko do prowadzenia procesów, ale i do karania<sup>23</sup>. Jakkolwiek kom-  
petencje oficjała dotyczą w znacznej mierze władzy sądenia, zatem ta  
figura prawna jest bliższa wikariuszowi sądowemu (określanemu wła-  
śnie jako *oficjał*), to jednak inne zadania i uprawnienia oficjała oraz

<sup>22</sup> *Praesul* – *papież, patriarcha, biskup, pralat*. Por. *Słownik kościelny łacińsko – polski*, red. A. Jougan, Poznań – Warszawa – Lublin 1958, 534.

<sup>23</sup> *Synodus Provincialis Ruthenorum*, Rzym 1883, 101-102, tekst polski: *Synod Pro-  
wincjalny Ruski w Mieście Zamościu w roku 1720 odprawiony*, Wilno 1785, 123-125.



szerokie kompetencje do karania wskazują na to, że urzędnik ten sprawował również w jakimś zakresie władzę wykonawczą, a zatem znajdujemy tu pewne nawiązanie do roli wikariusza generalnego w strukturze diecezjalnej Kościoła łacińskiego.

Kolejnym synodem, na uchwały którego powołuje się pierwsza kodyfikacja prawa wschodniego, jest Synod dla Kościoła bizantyjsko-rumuńskiego z roku 1872. Jego statuty zawierają specjalny rozdział poświęcony urzędnikowi określanemu jako wikariusz generalny biskupa (*vicarius generalis episcopi*), który ma być pomocny biskupowi diecezjalnemu w różnych sprawach kościelnych, zwłaszcza w wizytowaniu diecezji. Podaje się również przymioty żądane od kandydata, a mianowicie prawość i doświadczenie oraz sprawność w administracji. Wikariusz miałby być wybrany, według zwyczaju, spośród kleru katedralnego. Co ważne, określa się także naturę i zakres władzy wikariusza generalnego biskupa. W części lub w całości otrzymuje w diecezji władzę zwyczajną biskupią (*iurisdictio ordinaria episcopalis*), co oznacza, że posiada władzę zrównaną z jurysdykcją biskupa diecezjalnego. Nie określa się, czy dotyczy to tylko władzy wykonawczej. Władza jest zwyczajna, a nie zastępcza (*vicaria*), choć urzędnik ten jest wikariuszem swego biskupa. Zakres władzy może być pełny lub częściowy. Można się domyślać, że jest to pozostawione uznaniu biskupa. Ponadto przewiduje się, że sąd wikariusza generalnego jest taki sam, jak biskupa diecezjalnego (równy instancyjnie), wobec czego od wyroków wikariusza apelować można tylko do metropolity. W czasie nieobecności biskupa wikariusz może zwoływać konsystorz, przewodniczyć mu i ogłaszać jego decyzje. Zajmuje w jurysdykcji pierwsze miejsce po biskupie miejsca. W czasie wakatu stolicy biskupiej władza wikariusza zostaje scedowana na kapitułę kościoła katedralnego, która wybiera wikariusza kapitulnego. Interesującym elementem tego rozdziału jest fragment, w którym prawodawca odwołuje się do historii instytucji wikariuszy biskupów greckich, a szczególnie do Ojców Kościoła: św. Grzegorza z Nazjanzu, św. Bazylego Wielkiego, św. Jana Chryzostoma, a także do uchwał synodu trullańskiego<sup>24</sup>. To osadzenie historyczne stanowi zarazem ciekawe nawiązanie do starożytnej tradycji Wschodu, ale pewnie służyło także obronie przed zarzutami latynizacji obrządku bizantyjskiego i jego tradycji jurydycznych.

Kształt prawny urzędu wikariusza generalnego biskupa w Kościele rumuńskim jest już znacznie bliższy urzędowi wikariusza generalnego funkcjonującego wówczas w Kościele łacińskim.

<sup>24</sup> *Concilium Primum Provinciale Alba Iuliense et Fogarasiense*, Rzym 1881, 23-24.

Kolejnym źródłem prawa w *Cleri sanctitate* jest synod dla Kościoła syryjskiego z roku 1888. W uchwałach synodalnych odniesiono się do charakterystycznych dla Kościołów tradycji antiocheńskiej urzędów *periodeuta* i *chorepiskopa*. Wpierw dokumenty synodu pokrótce opisują historię i znaczenie obu urzędów oraz ich rolę w Kościele. Odnosząc się do *periodeuta*, zaznacza się, że sama nazwa wywodzi się z języka greckiego, gdzie oznacza *circulantes*, czyli *otaczającego*. Sugeruje to zatem, że duchowni ci, stojący ponad całym prezbiterium, byli gremium najbliższych współpracowników biskupa. Byli ustanawiani przez biskupa w miastach jego diecezji jako prokuratorzy i delegaci biskupa. Mieli nadto prawo wizytować powierzone swej trosce miasta i sprawowali jakąś formę jurysdykcji nad nimi. Drugim urzędem jest biskup wiejski (*chorepiskop*). Ci są również ustanawiani przez biskupów do zarządu nad poszczególnymi miastami diecezji, ale także nad świeckimi i duchowieństwem tego obszaru, również nad *periodeutami*. W diecezji było więc wielu *chorepiskopów*. Synod postanowił jednak odnowić dyscyplinę i ustalił zasadę, wedle której biskup miał ustanowić jednego tylko *chorepiskopa* (więcej niż jednego wyjątkowo w poszczególnych wypadkach). Spośród duchownych, którzy już posiadali tę godność, należało wybrać najbardziej zdatnego, a pozostałym nadać inny tytuł. Kandydat musiał być celibatariuszem, a przynajmniej wdowcem. Urząd obejmował nie na mocy samej nominacji, ale przez specjalny obrzęd liturgiczny. Wskazane jest, że *chorepiskop* winien być wyposażony w godność wikariusza generalnego, co zdradza wpływ łacińskiej tradycji eklezjalnej i jurystycznej. Sam *chorepiskop* posiada delegowaną przez biskupa (a zatem zastępczą) władzę nad ludem wiernym. Przywołano także starożytne tradycje Kościoła dotyczące przywilejów i insygniów biskupa wiejskiego, między innymi prawo używania *masnaphto* (*masnafam*)<sup>25</sup>. Odwołując się do kanonu 10. synodu antiocheńskiego, przyznano *chorepiskopom* prawo udzielania święceń subdiakonatu i niższych stopni. Ponadto biskupi wiejscy mają pierwszeństwo przed prezbiterami i *periodeutami*, mogą używać zwyczajnego stroju duchownego w kolorze ciemnofioletowym oraz pontyfikaliów, a także mają prawo do pewnych przywilejów liturgicznych właściwych biskupowi<sup>26</sup>.

Co prawda instytucja biskupa wiejskiego jest typowa dla Kościołów tradycji antiocheńskiej, jednak da się zauważyć charakterystyczne dla

<sup>25</sup> Charakterystyczne dla tradycji antiocheńskiej liturgiczne nakrycie głowy wyższych duchownych w postaci ozdobnej chusty tworzącej kaptur.

<sup>26</sup> *Synodus Sciarfensis Syrorum*, Rzym 1896, 148-151.

pierwotnej instytucji syncelera zadania i role. Uregulowana na synodzie prawna forma urzędu chorepiskopa i sposób jego wykonywania bliski jest jednak zachodniemu urzędowi wikariusza generalnego.

Pośród postanowień synodów wschodnich, do których odwołuje się kodyfikacja XX wieku, szczególne są uchwały kolejnego chronologicznie synodu, a mianowicie Synodu Kościoła koptyjskiego z roku 1898. W dziale poświęconym wikariuszowi generalnemu są precyzyjnie określone prerogatywy tego urzędu i jasno określony zakres władzy.

Wikariusz generalny posiada jurysdykcję biskupią, za wyjątkiem tego, co biskup sobie zastrzegł lub tego, co wymaga specjalnego mandatu. Sam w wykonywaniu władzy zależy jedynie od biskupa. Biskup diecezjalny i wikariusz generalny są *jedną osobą i jednym trybunałem*, stąd nie ma apelacji od decyzji wikariusza generalnego do biskupa diecezjalnego. Kandydat na wikariusza generalnego winien mieć przynajmniej dwadzieścia pięć lat, winien być odpowiednio wykształcony, powinien być z duchowieństwa świeckiego, odpowiednich obyczajów, nadto nie może być krewnym biskupa, jego ojcem, bratem lub jego dalszym krewnym<sup>27</sup>, a także nie powinien być proboszczem, o ile nie ma przeciwnych wskazań. Określono również bardzo precyzyjnie, że wikariusz generalny otrzymuje urząd poprzez pismo podpisane przez biskupa i jego sekretarza, opatrzone pieczęcią biskupa i odnotowane w aktach kurialnych. Biskup (nominat) nie może mianować wikariusza generalnego przed przyjęciem święceń. Bez specjalnego mandatu wikariusz generalny nie może: wizytować diecezji, wydawać dymisoriów do święceń (z wyjątkiem sytuacji, gdy biskup jest nieobecny, a odwołanie się do niego jest trudne), zwoływać synodu i przewodniczyć mu pod obecność biskupa, uwalniać i dyspensować od cenzur i nieprawidłowości oraz tego, co zarezerwowane biskupowi, obsadzać wakujących probostw, rozpoznawać spraw karnych, winnych deponować lub zawieszać w pełnionym urzędzie. Wikariusz generalny mógł utracić urząd w trzech okolicznościach: na skutek odwołania przez biskupa, na skutek śmierci biskupa, jego rezygnacji lub wygnania, oraz przez rezygnację przez samego wikariusza z pełnienia urzędu<sup>28</sup>.

<sup>27</sup> Użyte w tekście źródłowym słowo *nepos* oznacza zarówno wnuka, potomka, jak i siostrzeńca, bratanka, kuzyna. Por. *Słownik kościelny łacińsko – polski*, 443. Zwążywszy jednak na bezżenność biskupów w tradycji wschodniej, dwa pierwsze znaczenia należałoby odrzucić.

<sup>28</sup> *Synodus Alexandrina Coptorum*, Rzym 1899, 201-202.

Powyżej przywołane statuty synodalne wskazują zarówno na uformowany kształt samego urzędu, precyzyjne określenie zadań, kompetencji, sposobu powoływania i utraty urzędu, kwestie zależności, ale przede wszystkim zdradza mocny wpływ łacińskiego systemu prawnego i zachodniego porządku hierarchicznego nie tylko w samej nazwie urzędu, ale w jego naturze, która jest właściwie przeniesieniem na grunt Kościoła koptyjskiego figury wikariusza generalnego, wraz z wykształconymi w Kościele rzymskim zasadami jego funkcjonowania i zakresem jurysdykcji.

Chronologicznie najnowsze, najobszerniejsze, ale zarazem najbogatsze w komentarz prawny i odniesienia do innych źródeł prawa odnośnie do urzędu wikariusza generalnego w jego strukturze hierarchicznej są dokumenty Synodu Kościoła ormiańskiego z roku 1911.

Uchwały określają, że wikariusz generalny jest kapłanem z kleru diecezjalnego, który na mocy mandatu udzielonego przez biskupa i pod jego władzą posiada w całej diecezji jurysdykcję ogólną, z wyjątkiem tego, co zastrzeżone. Do spraw wyjętych spod jego kompetencji należą: rozpoznawanie spraw karnych, obsadzanie probostw i beneficjów, wydawanie dymisoriów do święceń, rozgrzeszanie z tego, co zarezerwowane biskupowi, dyspensowanie od nieprawidłowości i kar, które Sobór Trydencki zastrzegł wyłącznej władzy biskupa, wizytowanie diecezji, o ile ze szczególnych przyczyn nie otrzymał stosownego zlecenia, zwoływanie synodu. Wyłączone są spod kompetencji wikariusza generalnego nadto te czynności, które z natury swojej wymagają święceń biskupich, a mianowicie: udzielanie święceń, udzielanie bierzmowania, konsekrowanie kościołów, nadawanie odpustów. Wikariusz może być również z urzędu wykonawcą dekretów władzy wyższej, jak choćby pism apostolskich, decyzji patriarchy udzielających łaski lub wymierzających sprawiedliwość, bulli Stolicy Świętej lub patriarchy w sprawach małżeńskich. Powierza się także wikariuszowi troskę o formację intelektualną i pastoralną duchowieństwa oraz o dobra materialne. W czasie wakatu zarząd nad diecezją przejmuje patriarcha, a wikariusz traci prerogatywy, bo nie ma osoby, w której imieniu i której władzą zleconą działał. Winien jednak do czasu decyzji patriarchy wspierać w trosce o diecezję patriarchę bądź wyznaczonego przez niego administratora i pod jego władzą<sup>29</sup>.

### 3. Kodyfikacja wschodniego prawa kanonicznego

Ostatnim dokumentem, który miał fundamentalne znaczenie dla obecnego kształtu prawnego urzędu syncela, był Kodeks Prawa Kano-

<sup>29</sup> *Acta et Decreta Concilii Nationalis Armenorum*, Rzym 1913, 165-167.

nicznego z roku 1917. Motu proprio papieża Piusa XII *Cleri sanctitati* z dnia 2 czerwca 1957 r., zawierające wschodnie prawo obrządkowe i osobowe, bazuje na regulacjach dotyczących wikariusza generalnego w Kościele łacińskim, co uwidacznia się bardzo wyraźnie w tym, że treść kanonów jest zasadniczo dosłownie, ze stosownymi adaptacjami, przepisana z KPK 1917.

Co istotne, *Cleri sanctitate* używa w odniesieniu do interesującego nas urzędu pojęcia *syncel*, zatem powraca się do starożytnej tradycji Kościołów wschodnich i dawnej nomenklatury. Można powiedzieć, że jest to zabieg czysto estetyczny, ponieważ kształt prawny urzędu jest przeniesiony z Kościoła zachodniego, ale wschodnie nazewnictwo odsuwa oskarżenie o latynizowanie Kościołów orientalnych.

Kolejny etap kształtowania się dzisiejszych urzędów protosyncela i syncela to czas Soboru Watykańskiego II. Najistotniejszym dokumentem soborowym odnoszącym się wprost do Kościołów wschodnich jest Dekret o Kościołach Wschodnich Katolickich *Orientalium Ecclesiarum* z dnia 21 października 1964 r. W omawianym przez nas aspekcie urzędów protosyncela i syncela najważniejszy będzie jednak soborowy Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* z dnia 28 października 1965 r., który wprowadza do ustroju Kościołów partykularnych urząd wikariusza biskupiego, różnego od utrwalonego już w Kościele urzędu wikariusza generalnego<sup>30</sup>. Na mocy motu proprio Jana XXIII *Superno Dei nutu*, z 5 czerwca 1960 r., powstały sekretariaty i komisje przygotowawcze, mające przygotowywać treści i zagadnienia dla przyszłego Soboru. Pośród powołanych ciał znalazła się Biskupia Komisja Przygotowawcza *Commissio de Episcopis et de Dioecesium regimine*. Przygotowała ona pięć schematów dotyczących Kościołów partykularnych i władzy biskupów, które po opracowaniu zostały połączone w jeden schemat pod tytułem: *De Episcopis ac de Dioecesium regimine*. Dokument ten jest o tyle istotny, że w jego treści po raz pierwszy pojawiło się sformułowanie *wikariusz biskupi – vicarius episcopalis*<sup>31</sup>. Postulat ten został zrealizowany w drugim Kodeksie łacińskim,

<sup>30</sup> CONCILIIUM VATICANUM II, *Decretum de pastoralibus officibus in Ecclesia „Christus Dominus”* (BD) 26-27, AAS 58 (1966), 686-687, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 248-249.

<sup>31</sup> *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*, IV, per II, 370, vol. II, Typis Polyglottis Vaticanis, 1970-1983: „Hanc nacti occasione votum promunt Partes ut in recognoscendis CIC et CICO ita figura iuridica vicarii generalis, seu syncelli,

a tym samym wpłynął na Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich i zapisany w nim kształt prawny urzędów protosyncela i syncela.

Prace nad całościową i odnowioną kodyfikacją wschodniego prawa kanonicznego powierzono Papieskiej Komisji do reformy kodeksu Kanonicznego Prawa Wschodniego, która została powołana przez papieża Pawła VI dnia 10 czerwca 1972 r., natomiast rozpoczęła oficjalnie swe prace 18 marca 1974 r.<sup>32</sup>

Ostatecznym efektem prac Komisji był Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, promulgowany przez papieża Jana Pawła II na mocy Konstytucji Apostolskiej *Sacri canones* dnia 18 października 1990 r.<sup>33</sup>. Całość prac redakcyjnych, dyskusji i prac Komisji jest udokumentowana w *Nuntia* – biuletynie Papieskiej Komisji do reformy kodeksu Kanonicznego Prawa Wschodniego, wydawanym w latach 1975-1990. Warto jednak zauważyć, że podstawą dla prac Komisji była dotychczasowa kodyfikacja parcjalna z uwzględnieniem postulatów Soboru Watykańskiego II. Pierwszy projekt przyszłego Kodeksu został opracowany w roku 1974 i był materiałem roboczym dla Komisji oraz konsultacji z instytucjami, uniwersytetami i poszczególnymi hierarchami. Pierwszy oficjalny schemat został zaprezentowany w październiku 1986, jako *Schemat Kodeksu Prawa Kanonicznego Wschodniego*<sup>34</sup>. Charakterystyczne jest, że na tym etapie powstający zbiór jest zatytułowany roboczo w ten

---

reformatur, ut, praeter ipsum, aut etiam loco ipsius Episcopus valeat unum pluresve vicarios (quos, claritas gratia «vicarios episcopales» vocandos proponunt) constituere quibus, vi officii, sit iurisdictio ordinaria in determinata tantum dioecesis parte, vel in determinato tantum negotiorum genere.” W kwestii samej nazwy nowego urzędu Ojcowie nie byli zgodni. Pojawiło się zdanie, że przecież wikariusz generalny jest również wikariuszem biskupim (tzn. wikariuszem biskupa). Alternatywną propozycją były określenia *wikariusz (biskupi) generalny* dla wikariusza generalnego, natomiast dla wikariusza biskupiego proponowano nazwę *wikariusz (biskupi) specjalny* lub *partykularny*. Por. P. URSO, *La curia dioecesana*, w: *Chiesa particolare e strutture di comunione. Il Codice del Vaticano II*, ed. A. Longhitano, Bologna 1985, 99.

<sup>32</sup> E. PRZEKOP, *Kodyfikacja prawa katolickich Kościołów wschodnich przed promulgacją nowego Kodeksu (1990) przez papieża Jana Pawła II*, „Lux Veritatis” 1 (1999), 161-162. Szerzej o historii kodyfikacji wschodniego prawa kanonicznego: tamże oraz T. PŁOSKI, *Kodyfikacja Prawa Kanonicznego Katolickich Kościołów Wschodnich*, „Studia Warmińskie” 29 (2002), 347-370; S.L. GŁÓDŹ, *Historia prac kodyfikacyjnych*, w: *Unitas in varietate. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej połączonej z prezentacją polskiego wydania Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, red. L. Adamowicz, Lublin 2002, 97-119.

<sup>33</sup> IOANNES PAULUS II, *Constitutio apostolica „Sacri canones”*, AAS 82 (1990), 1033-1044.

<sup>34</sup> S.L. GŁÓDŹ, *Historia prac kodyfikacyjnych*, w: *Unitas in varietate*, 113-115.

właśnie sposób: *Codex Iuris Canonici Orientalis*, co nawiązuje do obu łacińskich dwudziestowiecznych Kodeksów. Ostateczny projekt, przedłożony w roku 1989 papieżowi Janowi Pawłowi II jako owoc siedemnastu lat prac Komisji, był już zatytułowany: *Schemat Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*. Ta nazwa była bliższa wschodniej tradycji i roli *świętych kanonów* w dziedzictwie prawnym Kościołów wschodnich<sup>35</sup>.

Promulgowany w 1990 roku Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich zawiera przepisy dotyczące urzędów protosyncelera i syncelera w siedmiu kanonach – od kanonu 245 do kanonu 251. Ponadto w wielu innych miejscach znajduje się odniesienie bezpośrednio lub pośrednio do tych urzędów.

Protosyncel jest w Kościołach figurą ekwiwalentną z wikariuszem generalnym w Kościele łacińskim, a zatem i zakres władzy protosyncelera jest porównywalny z władzą, jaką w Kościele zachodnim posiada wikariusz generalny. Syncel, o ile nie przyznano mu w akcie mianowania władzy pełnej, to jest odnoszącej się do wszystkich spraw i do obszaru całej eparchii, jest w zakresie swej jurysdykcji równy protosyncelowi. W przeciwnym wypadku można go zrównać z urzędem wikariusza biskupiego w Kościele łacińskim.

W Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich regulacje określające naturę i zakres władzy protosyncelera i syncelera zostały zawarte w kluczowych kanonach mówiących o powinności (w przypadku protosyncelera) lub możliwości (w przypadku syncelera) powierzenia wspomnianych urzędów i powołania ich do funkcjonowania w strukturze eparchii, tj. w kanonach 245<sup>36</sup> i 246<sup>37</sup>.

Prawodawca powszechny w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich przewiduje, że w każdej eparchii winien być ustanowiony protosyncel, jeśli zachodzi taka potrzeba biskup eparchialny ma możliwość powołania syncelów. Z mocy prawa syncel cieszy się taką samą władzą, jaką sprawuje protosyncel, jednakże – co istotne – jego władza jest zawężona do określonego przez biskupa eparchialnego w akcie no-

<sup>35</sup> Tamże, 115-116; 98-100.

<sup>36</sup> CODEX CANONUM ECCLESIAE ORIENTALIS (CCEO), can. 245, AAS 82 (1990), 1112: „In unaquaque eparchia constituendus est Protosyncellus, qui potestate ordinaria vicaria ad normam iuris communis praeditus Episcopum eparchialem in totius eparchiae regimine adiuvet.

<sup>37</sup> Tamże, can. 246, AAS 82 (1990), 1112: „Quoties rectum eparchiae regimen id requirit, constitui possunt unus aut plures Syncelli, qui nempe ipso iure in determinata eparchiae parte aut in certo negotiorum genere aut circa christifideles alii Ecclesiae sui iuris ascriptos certive personarum coetus eandem habent potestatem ac ius commune Protosyncello tribuit.”

minacji obszaru terytorialnego lub do wyodrębnionej grupy osób czy też do konkretnego rodzaju spraw. Kodeks zawiera również katalog kwalifikacji, których oczekuje się od kandydatów na te urzędy, oraz podaje okoliczności, w których dany kapłan jest wykluczony z grona kandydatów. Z samego prawa biskup eparchialny jest zobowiązany powierzyć swemu biskupowi koadiutorowi lub biskupowi pomocniczemu urząd protosyncela, a gdy biskupów pomocniczych jest więcej, wówczas jednego z nich mianuje protosyncelem, a pozostałych syncelami. W odróżnieniu od prezbiterów, którym powierzono urząd protosyncela lub syncela, biskup pomocniczy pełni ten urząd bezterminowo.

Syncela dla *określonej części eparchii* ustanawia się np. dla jakiegoś regionu duszpasterskiego złożonego z kilku okręgów<sup>38</sup> lub w sytuacji, gdy jakiś obszar jest odrębny od reszty eparchii z uwagi na specyficzne problemy, względy kulturowe i mentalne. Można także ustanowić syncela nawet dla konkretnego miasta, jeśli za tym przemawiają jakieś szczególne racje<sup>39</sup>.

Biskup eparchialny może ustanowić syncela z przeznaczeniem do troski o *pewien rodzaj zajęć duszpasterskich* istotnych dla życia danego Kościoła partykularnego, jak chociażby dla dzieł miłosierdzia, apostołstwa świeckich, katechizacji, liturgii, stowarzyszeń<sup>40</sup>.

W przypadku zakresu personalnego syncel może być ustanowiony dla różnych grup. Biskupom eparchialnym powierza się szczególną troskę o zapewnienie *wiernym należącym do innego Kościoła sui iuris*, zamieszkujących terytorium eparchii, odpowiedniej opieki i posługi we własnym obrządku<sup>41</sup>. Jeśli sytuacja będzie tego wymagała, może ustanowić dla tej grupy wiernych syncela<sup>42</sup>. Analogicznie zaleca się rozwiązywać problem

<sup>38</sup> Tamże, can. 276, AAS 82 (1990), 1119; PIUS XII, *Litterae Apostolicae Motu Proprio data Cleri sanctitate de ritibus orientalibus, de personis pro ecclesiis orientalibus*, can. 161 §1, AAS 49 (1957), 433-600. Okręg odpowiada zasadniczo dekanatowi w strukturze diecezji łacińskich. Por. KPK 1983, kan. 553 § 1; tamże, kan. 374 § 2.

<sup>39</sup> *Instrukcja Kongregacji Biskupów na temat pasterskiej posługi biskupów „Ecclesiae Imago”* 161, Typis Polyglottis Vaticanis 1973.

<sup>40</sup> A. PEREZ DIAZ, *Los vicarios generales y episcopales en el Derecho Canónico actual*, Roma 1996, 247.

<sup>41</sup> CCEO, can. 191 § 1, AAS 82 (1990), 1099; tamże, can. 193 § 1 i 3, AAS 82 (1990), 1100.

<sup>42</sup> Tamże, can. 193 § 2, AAS 82 (1990), 1100: „Spiritualibus necessitatibus horum christifidelium Episcopus eparchialis provideat, si fieri potest, per presbyteros vel parochos eiusdem Ecclesiae sui iuris ac christifideles aut etiam per Syncellum ad curam horum christifidelium constitutum”. Por. KPK 1983, kan. 383 § 2. Taką potrzebę dostrzegali już Ojcowie soborowi. Por. BD 23, AAS 58 (1966), 684-685: „[...] Hunc



tych, których w kanonie 246. Prawodawca określa jako wiernych *innej kategorii*. Można się domyślać, że w tej szczególnej grupie osób, dla których ustanawia się syncelera, mieszczą się wierni obcojęzyczni zamieszkujący na terenie eparchii<sup>43</sup>, a także mnisi i mniszki, osoby należące do instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego<sup>44</sup>. Do kategorii personalnej należą również specjalne środowiska duszpasterskie, jak np. robotnicy, przedstawiciele określonych zawodów<sup>45</sup>.

W tym właściwym sobie obszarze działania syncelera ma taką samą władzę, jaką dysponuje protosynceler, czyli władzę zwyczajną zastępczą<sup>46</sup>. Zostaje zatem zrównany z syncelerem i mimo że jego jurysdykcja jest zawężona do określonego obszaru działania, nie podlega protosyncelowi, lecz bezpośrednio biskupowi eparchialnemu, którego władzą zastępczą działa<sup>47</sup>.

## Zakończenie

Urząd syncelera legitymuje się wielowiekową tradycją. Początkowo nie był to formalny urząd, ale funkcja współtowarzysza życia codziennego biskupa, pragnącego w jakiejś formie kontynuować życie monastyczne. Z czasem syncelery zyskali ważną pozycję w eparchii, a ich rola się zinstytucjonalizowała. Pod wpływem porządku prawnego Kościoła łacińskiego urząd ten upodobnił się do funkcjonującego na Zachodzie wikariusza generalnego, a najczęściej przyjął także jego nazwę, od której odeszła dopiero kodyfikacja XX wieku.

quoque in finem, ubi sint fideles diversi Ritus, eorum spiritualibus necessitatibus Episcopus dioecesanus provideat sive per sacerdotes aut paroecias eiusdem Ritus, sive per Vicarium Episcopalem aptis facultatibus instructum et, si casus ferat, etiam caractere episcopali ornatum, sive per seipsum diversorum Rituum Ordinarii munere fungentem. Quod si haec omnia, ob rationes peculiare, iudicio Apostolicae Sedis, fieri non possint, Hierarchia propria pro diversitate Rituum constituatur. Item, in similibus circumstantiis, diversi sermonis fidelibus provideatur sive per sacerdotes aut paroecias eiusdem sermonis, sive per Vicarium Episcopalem sermonem bene callentem et etiam, si casus ferat, caractere episcopali ornatum, sive denique alia opportuniore ratione.”, SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, 247.

<sup>43</sup> Tamże.

<sup>44</sup> *Instrukcja Kongregacji Biskupów na temat pasterskiej posługi biskupów „Ecclesiae Imago”* 119.

<sup>45</sup> A. PEREZ DIAZ, *Los vicarios generales y episcopales en el Derecho Canónico actual*, 248.

<sup>46</sup> CCEO, can. 245, AAS 82 (1990), 1112; tamże, can. 191 § 2, AAS 82 (1990), 1099.

<sup>47</sup> K. ORZESZYNA, *Urząd wikariusza biskupiego w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego*, Lublin 2002, 138.

Prawodawca powszechny w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich przewiduje, że w każdej eparchii winien być ustanowiony protosyncel, a jeśli zachodzi taka potrzeba, biskup eparchialny ma możliwość powołania syncelów. Z mocy prawa syncel cieszy się taką samą władzą, jaką sprawuje protosyncel, jednakże – co istotne – jego władza jest zawężona do określonego przez biskupa eparchialnego w akcie nominacji obszaru terytorialnego lub do wyodrębnionej grupy osób czy też do konkretnego rodzaju spraw. Kodeks zawiera również katalog kwalifikacji, których oczekuje się od kandydatów na te urzędy, oraz podaje okoliczności, w których dany kapłan jest wykluczony z grona kandydatów. Z samego prawa biskup eparchialny jest zobowiązany powierzyć swemu biskupowi koadiutorowi lub biskupowi pomocniczemu urząd protosyncela, a gdy biskupów pomocniczych jest więcej, wówczas jednego z nich mianuje protosyncelem, a pozostałych syncelami. W odróżnieniu od prezbiterów, którym powierzono urząd protosyncela lub syncela, biskup pomocniczy pełni ten urząd bezterminowo.

### Formation of the Offices of Syncellus and Protosyncellus in Canon Law of the Eastern Churches Summary

The office of syncellus has a centenary tradition. Initially, this was not a formal office, but a companion function of the daily life of the bishop, wishing to continue in some form a monastic life. Over time, syncellus have gained an important position in eparchy and their role has become institutionalized. Under the influence of the legal order of the Latin Church, this office became similar to the vicar general in the West and most often he also adopted the name of the Latin Church from which the codification of the twentieth century was removed.

The universal legislator in the Code of Canons of the Eastern Churches envisages that in every eparch a protosyncel should be established, if it's necessary, the episcopal bishop has the possibility of appointing more of the syncelluses. Syncellus enjoys the same power as the protosyncellus, but – importantly – its power is narrowed to the eparchial bishop specified in the act of nomination to the territorial area, or to the distinct group of persons, or to the specific type of case. The Code also includes the catalog of qualifications expected of candidates for

these offices and the circumstances in which a priest is excluded from the list of candidates. By right the episcopal bishop is obliged to entrust his coadjutor bishop or auxiliary bishop the office of protosyncellus, and when there are more bishops, then one of them nominate protosyncellus and the other syncellus. Unlike the priests entrusted with the office of protosyncellus or syncellus, the auxiliary bishop holds office for an indefinite period of time.

**Słowa kluczowe:** syncel, protosyncel, wikariusz generalny, wikariusz biskupi, Katolickie Kościoły wschodnie, Kościół łaciński, eparchia, diecezja, władza, eparcha, biskup.

**Keywords:** syncellus, protosyncellus, vicar general, episcopal vicar, Catholic Eastern Churches, Latin Church, eparchy, diocese, authority, eparch, bishop.

## Bibliografia

### 1. Źródła

- Acta Apostolicae Sedis, Commentatorium officiale*, Roma 1909 –  
*Acta et Decreta Concilii Nationalis Armenorum Romae habiti ad Sancti Nicolai Tolentiantis*, Rzym 1913.  
*Acta Synodalia Sacrosancti Consilii Oecumenici Vaticani II*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1970-1983.  
*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium Auctoritate Ioannis Pauli pp. II promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1990, AAS 82 (1990), 1033-1353.  
*Codex Iuris Canonici Auctoritatis Ioannis Pauli II Papae promulgatus*, AAS 75 (1983), 1-317.  
*Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, AAS 9 (1917), 3-321.  
*Concilium Chalcedonense, Canones*, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, Źródła Myśli Teologicznej 24, red. A. Baron – H. Pietras, tłum. T. Wnętrzak, Kraków 2007, 224-257.  
*Concilium Lateranense IV, Constitutiones*, w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*, ŻMT 26, red. A. Baron – H. Pietras, tłum. A. Baron, Kraków 2007, 220-325.  
*Concilium Primum Provinciale Alba Iuliense et Fogarasiense*, Rzym 1881.  
*Concilium Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia „Lumen gentium”*, AAS 57 (1965), 5-71, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 104-166.  
*Concilium Vaticanum II, Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis „Orientalium Ecclesiarum”*, AAS 57 (1965), 76-85, *Dekret o Katolickich Kościołach Wschodnich „Orientalium Ecclesiarum”*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 177-186.

- Concilium Vaticanum II, *Decretum de pastorali episcoporum munere in Ecclesia „Christus Dominus”*, AAS 58 (1966), 673-696, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 236-258.
- Dokumenty soborów powszechnych*, „Źródła Myśli Teologicznej” 24, red. A. Baron – H. Pietras, t. I, Kraków 2007.
- Dyrektorium Kongregacji ds. Biskupów o pasterskiej postudze biskupów Apostolorum Successores*, Libreria Editrice Vaticana 2004.
- Instrukcja Kongregacji Biskupów na temat pasterskiej postugi biskupów „Ecclesiae Imago”*, Typis Polyglottis Vaticanis 1973.
- Ioannes Paulus II, *Constitutio apostolica „Sacri canones”*, AAS 82 (1990), 1033-1044.
- Nuntia*, Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, Roma 1975 – 1990.
- Synod Prowincjany Ruski w Mieście Zamościu w roku 1720 odprawiony*, Wilno 1785.
- Synodus Alexandrina Coptorum habita Cairi in Aegypto*, Rzym 1899.
- Synodus Provincialis Ruthenorum habita in Civitate Zamosciae*, Rzym 1883.
- Synodus Sciarfensis Syrorum in Monte Libano celebrata*, Rzym 1896.

## 2. Opracowania

- Alesandro J. I., *The internal ordering of particular Churches* (cc. 460 - 572), *Vicars General and Episcopal Vicars* (cc. 475 - 481), w: *The Code of Canon Law. A text and commentary*, red. J. A. Coriden – T.J. Green, D.E. Heintschel, New York 1985.
- Amadou R., *Choréveques et Periodeutes*, „L'Orient Syrien”, 4 (1959), 233-241.
- Bączkowicz F., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957.
- Chiappetta L., *Il codice di diritto canonico*, t. 1, Napoli 1988.
- Chortyk O., *Status Protosyncela i Syncela w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich*, Lublin 2002.
- Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, red. P. V. Pinto, Watykan 2001.
- Encyklopedia Kościelna*, red. S. Biskupski, t. 27, Warszawa 1904.
- Faris J.D., *The Eastern Catholic Churches Constitution and Governance According to the Code of Canons of the Eastern Churches*, New York 1992.
- Głódź S.L., *Historia prac kodyfikacyjnych*, w: *Unitas in varietate. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej połączonej z prezentacją polskiego wydania Kodeksu*, red. L. Adamowicz, Lublin 2002, 97-119.
- Kanonów Kościołów Wschodnich*, red. L. Adamowicz, Lublin 2002.
- Kumor B., *Historia Kościoła*, t. 1, Lublin 2003.
- Orzeszyna K., *Władza wikariusza biskupiego według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 12 (2002) 2, 139-150.
- Orzeszyna K., *Wikariusz generalny a wikariusz biskupi*, „Stowarzyszenie Kanonistów Polskich. Biuletyn”, 14 (2001), 38.
- Orzeszyna K., *Urząd wikariusza biskupiego w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego*, Lublin 2002.

- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, t. 2, Olsztyn 1986.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, t. 1, Olsztyn 1985.
- Słownik kościelny łacińsko – polski*, red. A. Jougan, Poznań – Warszawa – Lublin 1958.
- Słownik łacińsko – polski*, red. M. Plezia, t. 4, Warszawa 2007.
- Słownik grecko – polski*, red. Z. Abramowiczówna, t. 2, Warszawa 1960.
- Płoski T., *Kodyfikacja Prawa Kanonicznego Katolickich Kościołów Wschodnich*, „Studia Warmińskie” 39 (2002), 347-370.
- Podręczna Encyklopedia Kościelna*, red. S. Gall, t. 1-2, Warszawa 1904.
- Podręczna Encyklopedia Kościelna*, red. S. Gall, t. 17-18, Warszawa 1909.
- Podręczna Encyklopedia Kościelna*, red. S. Gall, t. 37-38, Warszawa 1913.
- Przekop E., *Kodyfikacja prawa katolickich Kościołów wschodnich przed promulgacją nowego Kodeksu (1990) przez papieża Jana Pawła II*, „Lux Veritatis” 1 (1999), 156-174.
- Sobański R., *Urzędy kościelne*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, Księga 1: *Normy ogólne*, red. J. Krukowski – R. Sobański, Poznań 2003, 233-286.
- The Catholic Encyclopedia*, ed. Ch.G. Herbermann, t. 14, New York 1913.
- The Oxford Dictionary of Byzantium*, red. A.P. Kazhdan, New York – Oxford 1991.
- Thomson R.W., *Vardapet in the Early Armenian Church*, „Le Muséon” 75 (1962), 367-384.